

تبیین دستاوردهای تربیتی دفاع مقدس

رقیه عسگری دانشگر^۱

چکیده

پدید آمدن عبادت در زندگی انسان ها یکی از هسته های بسیار مهم در پایداری ایمان و آرامش فردی است و این موضوع به ویژه در بحران های هر کشوری از جمله دوره هشت سال دفاع مقدس جلوه بیشتری پیدا می کند. زمانی که جامعه اسلامی از قرآن فاصله گرفت، و کافران بر آنان تسلط پیدا کردند، در نگاه جامعه اسلامی، کافر، موجودی دست نیافتنی جلوه می کند؛ اما دفاع مقدس این سیطره ها و هیمنه ها را از بین برد و ابهت بت بزرگی که مردمان دنیا از آمریکا مستکبر برای خود ساخته بودند را تغییر داد. دفاع مقدس علاوه بر دستاورد دفاعی و حفظ تمامیت ارضی کشور دستاوردهای تربیتی قابل توجهی داشت و این یعنی اگرچه صدمات سختی به کشور و جامعه وارد شد اما از آن سو دستاوردهای معنوی و تربیتی خوبی برای کشور به ارمغان آورد. این تحقیق به صورت کتابخانه ای و به شیوه توصیفی-تحلیلی گردآوری شده است. و در دو بعد بررسی شد که در بعد فردی: پیشرفت در سجایای اخلاقی، اراده قوی و تلاش خستگی ناپذیر، روحیه رعایت و توجه به حال دیگران، تواضع و بالا بردن تقوا و دستاورد اجتماعی شامل: فرهنگ زیست قرآنی و زندگی قرآن بنیان در متن دفاع مقدس، حفظ ارزش های انسانی و از بین بردن از فساد، افزایش بی نظیر حمایت های مؤمنانه بوسیله مردم در پشت جبهه ها، است.

کلیدواژه ها: دستاوردهای تربیتی، دفاع مقدس، تربیت فردی، تربیت اجتماعی.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خواهران، کوثر.

مقدمه

هشت سال دفاع مقدس، یک نقطه طلایی در تاریخ ایران چه قبل از اسلام و چه بعد از اسلام است که ماندنی برای آن نمی توان پیدا کرد. در هیچ نقطه ای از تاریخ ایران سراغ نداریم که تمامی کفر در برابر تمامی اسلام قرارگیرد و هدایت جنگ بر عهده یک فقیه عادل، یک حکیم الهی، یک مرجع فیلسوف شجاع و یک روحانی سیاستمدار زیر دست باشد.

ایران در هشت سال دفاع مقدس دنیای انسانیت را در مقابل اقیانوسی از معارف الهی، ایثار و ازخودگذشتگی ملت و آموزه های بزرگ انسانی قرار داد و نشان داده شد، برای حفظ اسلام جنگیدند و این واقعیت در وصیت نامه شهدای جنگ تحمیلی به عنوان یک واقعیت تاریخی حفظ شد. ایران در جنگ تحمیلی از اخلاق نظری به اخلاق عملی دست یافت. عالمان و عارفانی را به جهان معرفی کرد که راه صدساله را یک شبه پیمود و زمینه های مکتب مقاومت در مقابل قداره بندان تاریخ معاصر را زمینه سازی کردند.

به رهبری امام راحل، میدان جنگ، مدرسه تعلیم و تربیت و بزرگ ترین دستاورد دفاع مقدس تربیت نیروهایی بود که توانستند بر افکار و رفتار انسان ها در زمینه بین المللی تاثیر گذار شوند.

میدان دادن به پیشرفت انسان ها در کشور با الگو گیری از بسیجیان و شهدا، بهترین و بزرگ ترین کار و اجرای دین به وسیله امام و رهبری و برای ماندگار شدن نسل های آینده می باشد.

حال سوال اصلی این است که دفاع مقدس چه دستاوردهای تربیتی فردی و اجتماعی را به ارمغان آورده است؟

در پیشینه پژوهش می توان گفت که منابع آنچنانی در رابطه با این موضوع پرداخته نشده است و بیشتر به موضوع دفاع مقدس بررسی شده است که شامل:

۱- کتاب «آشنایی با دفاع مقدس» از اسماعیل منصوری لاریجانی ۱۳۸۷ش؛ در این پژوهش ضمن بررسی نحوه تجاوز ارتش عراق به ایران با در نظر گرفتن اهداف اقتصادی، سیاسی و نظامی به نقش برخی از قدرت‌های بزرگ در وقوع جنگ بین این دو کشور اشاره شده و از سه منظر علل، اهداف و شرایط ابعاد این تجاوز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۲- کتاب «دستاوردهای دفاع مقدس» از هادی مراد پیری ۱۳۹۴ش؛ در این پژوهش نویسنده به مهمترین دستاوردهایی که در جنگ هشت ساله میتوان بیان کرد را ترسیم نموده است.

۳- کتاب «دستاوردهای دفاع مقدس و راه‌های حفظ و نشر آن» از اسماعیل منصوری لاریجانی ۱۳۸۴ش؛ نوشتار حاضر به منظور بررسی پیامدهای جنگ تحمیلی در بخش نخست به "دستاوردهای داخلی دفاع مقدس"، اختصاص یافته است. در بخش دوم، "دستاوردهای بین‌المللی و منطقه‌ای دفاع مقدس"، مطرح می‌شود. بررسی جنایات جنگی "صدام حسین" و "مهم‌ترین راه‌های حفظ و نشر دستاوردهای دفاع مقدس" از دیگر مباحث کتاب هستند.

مفهوم شناسی

۱- تربیت

تربیت در لغت از ریشه «ربا» به معنی «زاد و نما»؛ افزایش پیدا کرد، نمو کرد، گفته شده است.^۱ در زبان عربی، آمده است: «ربا الشیء یربو ربواً و رباءاً؛ ای زاد و نما».^۲ همین‌طور، تربیت از واژه «ربّ» به معنای مالک، سید و مربّی مشتق شده است و به این شکل معنا می‌شود: انجام وظیفه کردن به شکل نیکو و زیبا. «ربّّ ولده و الصبی یربّه ربّاً»، یعنی فرزند خود را نیکو تربیت

^۱ . طریحی، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۱۳۸-۱۳۹.

^۲ . ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۳۰۴.

کرد و برای او به نحو شایسته انجام وظیفه کرد.^۱ در اصطلاح در عبارات فقها اصطلاح خاصی در تعریف تربیت پیدا نشد و مقصود آن‌ها از این واژه همان معنای لغوی آن است^۲، از همین رو به زنی که طفل را شیر می‌دهد و او را پاکیزه و نگهداری می‌کند و در جهت مصلحت او انجام وظیفه می‌کند «مربّیه» می‌گویند.^۳

۲- دفاع مقدس

دفاع از ریشه دفع (به فتح دال) به معنی شدت دور کردن، باز داشتن، بازگشتن، چیزی را به سویی فشار دادن و پس دادن می‌باشد.^۴ دفاع در هشت سوره قرآن کریم، آمده است و مشتقات، دَفَعَ، دَفَعْتُ، ادْفَع، يُدْفَع، دافع؛ که دلالت بر مفهوم، انواع، اهمیت، ارزش و مبانی نظری دفاع دارد؛ و در زبان عربی از ریشه «دفع» است، این لفظ در ماده اصلی آن، به معنای دور کردن چیزی است. اگر دفع با کلمه «الی» متعدی شود به معنای رساندن و پرداختن و اگر با کلمه «عن» متعدی شود به معنای حمایت می‌باشد.^۵

در اصطلاح فقه، برای پیشگیری از خطر تجاوز و توطئه‌های دشمنان و متجاوزان گفته شده و در زمینه‌های مختلف، نظامی، سیاسی، فرهنگی و حتی در امور شخصی با احکام ویژه خود انجام می‌گیرد.^۶

بنابراین، نتیجه می‌گیریم که قیام کردن بر تعدی و تجاوز دشمنان و دفاع از سرزمین، ناموس و اعتقادات زمانی که، مسلمانان مورد تهاجم قرار بگیرند و با ظالمان و مستکبرین مقابله کنند، این دفاع مقدس نامیده می‌شود.

^۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۳۹۹.

^۲. محقق حلی، شرائع الاسلام، ج ۱، ص ۵۴.

^۳. خوانساری، جامع المدارک، ج ۱، ص ۲۲۲.

^۴. قریب، محمد، فرهنگ لغات قرآن، ج ۱، ص ۴۲۵.

^۵. راغب اصفهانی، المفردات الفاظ القرآن، ص ۳۱۶.

^۶. یوسفیان، احکام دفاع و امر به معروف و نهی از منکر، ص ۱۲.

دستاوردهای تربیت فردی

دستاوردهای تربیتی در حیطه تربیت فردی عبارتند از:

۱- پیشرفت در سجایای اخلاقی

این دوران با آشکار شدن در شرایط ویژه سجایای اخلاقی اسلامی موجود در دل تربیت انسان را بیش از پیش رشد و نمایان کرد. شرایطی بوجود آمده بود که فقط با گذشت از خود و توسل به خدا میسر می شد تا از این شرایط سخت عبور کرده و پیروز شد. در نتیجه نیز باید گفت ملت ایران اسلامی و به خصوص رزمندگان این دوران به این راه و تبعیت از امام راحل باور داشتند و در کنار آن با استفاده از مبانی اسلام ناب و اخلاق اسلامی در این راه تلاش کردند و بیش از هر زمانی این سجایای اخلاقی در آن دوران درخشید؛ زیرا عمل به آن را تکلیف دینی برای خود می پنداشتند.^۱

در دفاع مقدس، بهترین فضایل اخلاقی نمود پیدا کرد. فضایل اخلاقی همچون صداقت، صدق و صفا، اصلاً منطقه‌ی جبهه، منطقه‌ی صدق و صفا بود، همه با هم با محبت رفتار می کردند. اخلاص، برای خدا کار کردن؛ آنجا کسانی، هم تمرین اخلاص میکردند، هم اخلاص خودشان برای خدا را در جبهه با عمل نشان میدادند. تواضع، خدمت به دیگران.

متّصف بودن انبیای گرامی و پیروان راستین آنان به صفات ارزشمند اخلاقی نیز نشان دهنده این واقعیت است که بندگان مؤمن خدا همیشه در تلاش بودند که، در سایه اعتقادات درست و اعمال شایسته، از خصوصیات بارز اخلاقی نیز برخوردار باشند و درون و بیرون خویش را از آلوده شدن به رذایل اخلاقی پاک نگه دارند. اهمیت چنین اتصافی آن زمان دو چندان می‌گردد که به این موضوع توجه کنیم که چندین مفهوم اخلاقی در صف اسما و صفات حسنای الهی قرار دارد مانند؛ حلیم، صَبّار، شکور، غنی، رؤوف، رحیم، غافر، کریم و... از سوی

^۱ . منصورى لاریجانی ، آشنایی با دفاع مقدس ، ص ۳۰۱.

وارد می‌کنند، به انسان‌ها رحم نمی‌کنند، این یک نابودی برای انسان‌هاست؛ مسأله، به نابودی کشیده شدن افراد با ارزش است.^۱

اگر بنا به صلح و سازش بود. اگر بنا به قبول این نوع اشکالات بود، خود پیغمبر و امام علی و امام حسین (ع) باید خود را تسلیم دشمن می‌کردند و خون نیروهای خویش را محفوظ نگه می‌داشتند. اگر این تفکر سازشگرانه درست باشد، امام خمینی (ره) و همراهانشان باید در خانه‌های خویش می‌ماندند و مردم ایران زیر دست آمریکایی‌ها می‌شدند و نوکران و چاکران و چاپلوسان آنان می‌شدند تا لقمه نانی نیز به آن‌ها برسد.

۳- افزایش بی‌نظیر حمایت‌های مؤمنانه بوسیله مردم در پشت جبهه‌ها

ایثار و از خود گذشتگی، یکی از فضایل اخلاقی و تربیتی در دین مبین اسلام می‌باشد. امام علی (ع) در روایتی می‌فرماید: «الْإِثَارُ أَعْلَى الْمَكَارِمِ». ایثار، والا ترین ویژگی اخلاقی است.^۲ خب این خصیصه که از بزرگترین نیکوکاری‌ها است،^۳ و کامل کننده ویژگی‌های والای نفسانی هست،^۴ به برکت زمینه‌های تربیتی است که در دفاع مقدس بین مردم بروز پیدا کرده و همگان با تمام داشته‌های خود در این زمینه به زیبایی درخشیدند.^۵

مادران از فرزندان خود گذشتند، پدران سرمایه وجودی خود را به میدان فرستادند. زنان با دادن انگشترها و النگوهای در دست خود، مردان با دادن داشته‌ها و سرمایه‌های خود، همسران با دل‌کندن از همسرانشان، کشاورزان در گوشه‌های دهات، از نتایج رنج خود می‌گذشتند، کارگران و مردم شهرها و بخشها و اقشار مختلف بازاری و اداری و غیره که با جان

۱. خمینی، صحیفه امام، ج ۱۷، ص: ۱۶۹.

۲. تمیمی آمدی، شرح غرر الحکم: ج ۱، ص ۲۴۲، ح ۹۸۶.

۳. همان، ج ۶، ص ۴۴، ح ۹۳۸۶.

۴. همان، ج ۶، ص ۳۹۶، ح ۱۰۷۴۵.

۵. همان.

و مال و قول و فعل خود رزمندگان را کمک کرده و دلگرم می‌کردند. همگی این افراد در پشت جبهه‌ها با جدیت تمام به کمک از مجاهدان عزیز برخاسته و از هیچ چیز دریغ نمی‌کردند.

امام خامنه ای در این باره فرمودند: «یکی از چالش‌های بزرگی که در اول انقلاب به سراغ کشور آمد، همین جنگ تحمیلی هشت ساله بود. شوخی نیست؛ هشت سال! جنگی را بر این کشور تحمیل کردند. هر دولتی باشد، با نداشتن آمادگی که در اول انقلاب به طور طبیعی هست، با یک چنین چالشی شکست می‌خورد؛ اما ایران، نظام مقدس جمهوری اسلامی شکست نخورد؛ پیروز شد. جنگ توسط مردم اداره شد. هم ارتش و هم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و هم نیروهای مختلف، متکی به مردم بودند؛ به ایمان مردم، به عشق مردم، به صفای مردم. از خط مقدم تا تمام صف‌های عملیاتی، تا پشت جبهه و پشتیبانی، مردم با صفا و صداقتی بی‌نظیر و فراموش‌نشدنی، برای فداکاری آمادگی داشتند.»^۱

نتیجه‌گیری

دفاع مقدس، ترکیبی‌ای از جنگ، شهادت، ایثار، کرامت و دیگر صورت‌های نورانی و آرمان خود انسان است. جوانان این مرز و بوم با آشنا شدن از شخصیت‌های تاثیرگذار در تاریخ معاصر ایران و شنیدن حکایات قهرمانی‌های رزمندگان ایران در صحنه‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس با سناریوهای رفتاری جدید و کاربردی آشنا می‌شوند. فضای قهرمانی و آرمانی انقلاب اسلامی ایران و در پی دنبال آن، دفاع مقدس که نشأت گرفته از واقعیت‌های ایران معاصر است، آنها را برای عمل به آموزه‌های خود آماده می‌سازد و در آخر، برطبق قانونی شخصی که هرکدام از آنها با برداشت شخصی از پیام انقلاب اسلامی برای خود درست کرده‌اند، در موقعیت‌های شبیه به موقعیت‌های انقلابی به سوی رفتارهای موردنظر هدایت می‌شوند.

^۱ . بیانات رهبری در اجتماع بزرگ مردم کرمانشاه ، ۱۳۹۰/۷/۲۰.

شوند. یکی از اصلی ترین مباحثی که همیشه در دین اسلام، مطرح شده ، موضوع آخرالزمان، ظهور منجی موعود و تشکیل حکومت آرمانی است. اگر انسانها، منتظر یک مصلح جهانی هستند تا سراسر جهان را به صلح و آشتی و عدالت راهنمایی می دهد، به خاطر این است که چنین نقطه والایی در تکامل جامعه انسانی وجود دارد و امید ظهور در اعماق باورهای فطری تمامی انسانها ریشه دارد، صرف نظر از این که پیرو چه مکتبی باشند. مهم ترین دستاوردهایی تربیتی دفاع مقدس که در طول هشت سال جنگ، در ذهن مردم نقش بسته است و در زندگی خود نشان داده اند، در این جا در دو بعد تربیت فردی و اجتماعی بررسی شد که می توان به: حفظ ارزش های انسانی و از بین بردن از فساد، افزایش بی نظیر حمایت های مؤمنانه بوسیله مردم در پشت جبهه ها، بالا بردن تقوا. و در بعد فردی به، پیشرفت در سجایای اخلاقی، فرهنگ زیست قرآنی و زندگی قرآن بنیان در متن دفاع مقدس، فراگیری و بروز فضائل اخلاقی، اراده قوی و تلاش خستگی ناپذیر، روحیه رعایت و توجه به حال دیگران و مواردی دیگر اشاره کرد، که همه این موارد می تواند در بعد تربیت فردی و اجتماعی دفاع مقدس یک دستاورد بزرگ محسوب شوند.

فهرست منابع

✽قرآن کریم.

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، ج ۴، بیروت: دارصادر، ۱۴۱۴ق.
۲. بیانات رهبری در اجتماع بزرگ مردم کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۰.
۳. بیانات امام خامنه ای در خطبه های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۱/۲۶.
۴. بیانات رهبری در دیدار با ائمه جمعه سراسر کشور، ۱۴۰۲/۱۰/۲۶.
۵. پایگاه اطلاع رسانی فرهنگ ایثار و شهادت، دنیا و مذمت طلبی در وصیت نامه شهدای کاشانی، ۱۳۹۷/۷/۸.
۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، *شرح غرر الحکم و درر الکلم*، قم: موسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۵ش.
۷. خمینی، روح الله، *صحیفه امام*، جلد های مختلف، نرم افزار مجموعه آثار امام خمینی (ره)، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹ش.
۸. خوانساری، سیداحمد، *جامع المدارک*، تهران: اسماعیلیان، ۱۳۶۴ش.
۹. خبرگزاری مهر، مهم ترین جلوه دفاع مقدس تقوا است، ۱۴۰۲/۶/۳۱.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *مفردات فی غریب القرآن*، نشر: ذوالقربی، ۱۴۱۴ ق، ۱۳۸۳.
۱۱. سایت صدا و سیمای آذربایجان غربی.
۱۲. طریحی، فخرالدین، *مجمع البحرین*، ج ۲، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۷.
۱۳. قریب، محمد، *فرهنگ لغات قرآن*، تهران: نشر اسلامی، ۱۳۹۴.

۱۴. گنجینه معارف، فرهنگ قرآن در جبهه، نشریه گلستان قرآن، شماره ۲۶،
۱۳۹۱/۱۱/۱۴.
۱۵. گروه فرهنگی شهید ابراهیم هادی، سلام بر ابراهیم، تهران: پیام
آزادی، ۱۳۹۱ش.
۱۶. محقق حلی، جعفر بن حسن، *سرائع الاسلام*، تهران: بنیاد معارف اسلامی،
۱۳۸۵ش.
۱۷. منصوری لاریجانی، اسماعیل، *آشنایی با دفاع مقدس*، قم: انتشارات خادم
الرضا، چاپ دوم با همکاری بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس، ۱۳۸۸ش.
۱۸. یوسفیان، نعمت الله، *احکام دفاع و امر به معروف و نهی از منکر*. تهران :
انتشارات یاقوت ، ۱۳۸۲ش.